

แนวทางการสร้างพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข The Guidance for Fostering Good Citizens in Thailand's Democratic Regime of Government with the King as Head of State

อภิรักษ์ ทะสุนทร^{1*}, พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์², กมลวิช ลอยมา³ และณัฐวุฒิ สุทธิประภา⁴
Apinan Thasunthorn^{1*}, Pongsawut Rachjun², Kamonvit Loyma³ and Nattawut Suthiprapa⁴

^{1,3,4}อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

²อาจารย์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

^{1,3,4}Lecturer from the Faculty of Humanities and Social Sciences Phetchabun Rajabhat University

²Lecturer from the Faculty of Law and Politics Roi Et Rajabhat University

*Corresponding Author Email: apinan.tha@pcru.ac.th

Received: 3 July 2024

Revised: 19 August 2024

Accepted: 23 August 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการสร้างพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างยั่งยืน เนื่องมาจากการเมืองไทยยังไม่สามารถพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่อง อันมีสาเหตุมาจาก 1) ปัญหาการเมือง ได้แก่ การรัฐประหาร ความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองภายในประเทศ และ 2) ปัญหาระบบการศึกษา ได้แก่ การสอนที่เน้นระบบการท่องจำ ขาดการตั้งข้อสงสัยหรือการคิดเชิงวิพากษ์และขาดความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมพลเมือง รวมทั้งนักการเมืองที่มุ่งหวังผลทางการเมืองมากกว่าการดำเนินนโยบายทางการศึกษาส่งผลทำให้การจัดการศึกษาล้มเหลว แนวทางการสร้างพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้มีความยั่งยืนได้นั้น จึงจำเป็นต้องเสริมฐานรากประชาธิปไตยของไทยให้เข้มแข็งด้วยระบบการศึกษาซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง ภาครัฐควรส่งเสริมการศึกษาให้ครอบคลุมทุกระดับทุกช่วงวัย ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และตลอดหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาพลเมืองไทยสู่ความเป็นพลเมืองที่มีเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ค่านิยมของความเป็นไทยได้อย่างเป็นระบบ มีความเข้าใจและตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง มีส่วนร่วมทางการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองอย่างเหมาะสม มีการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยของไทยให้มีความยั่งยืน ดังนั้น ระบบการศึกษาที่ดีจึงจะสามารถหล่อหลอมความเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้อย่างยั่งยืน เพราะการศึกษาเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบการปกครองของรัฐนั้น

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง, พลเมืองไทย, ระบอบประชาธิปไตย

Abstract

This academic article is to explore a sustainable guidance for fostering good citizens in Thailand's democratic regime of government with the king as head of state. This exploration is prompted by Thailand's ongoing struggles in achieving continuous governance within a democratic framework. These challenges primarily stem from two factors: 1) political issues, including coups and internal ideological conflicts and 2) problems within the education system, such as a focus on rote learning and a lack of emphasis on critical thinking and a profound understanding of civic values. Additionally, the pursuit of political gains by policymakers

often takes precedence over educational policy, leading to the failure of effective educational administration. To create a sustainable guidance for fostering good citizens in Thailand's democratic regime of government with the king as head of state in Thailand, it is essential to strengthen the foundations of Thai democracy through an education system that instills a proper understanding of democratic values. The government should promote comprehensive education at all levels and stages of life, encompassing formal, informal, and lifelong learning, in alignment with democratic principles, to cultivate citizens with a distinct identity, cultural values, and a systematic understanding of Thai rights, freedoms, and responsibilities. These citizens should demonstrate tolerance for diverse opinions, actively participate in civic and political activities, and exercise state power with checks and balances, contributing to the enduring nature of Thailand's democratic system. Therefore, a sound education system can effectively foster good citizens within a sustainable guidance for fostering good citizens in Thailand's democratic regime of government with the king as head of state. Education plays a crucial role as a mechanism of the state in strengthening the governance of the nation.

Keywords: Citizenship, Thai Citizens, Democratic System

บทนำ

การศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ได้มีการศึกษาความเป็นพลเมืองกันอย่างยาวนาน นับแต่สมัยกรีกโบราณ คือ นครเอเธนส์โดยเฉพาะชาวเอเธนส์ที่เป็น “พลเมือง” เท่านั้นที่เป็นกลุ่มบุคคลที่ “เอกลิทธิ” และ “สิทธิ” มากกว่าคนทั่วไป พลเมืองเอเธนส์เหล่านี้จะต้องมีบทบาทในภารกิจบริหารบ้านเมือง เช่น เข้าประชุมสภาประชาชนเป็นกรรมการสภาห้าร้อยเป็น “ลูกขุน” ซึ่งมีหน้าที่ทั้งการบริหารและตุลาการในระดับต่าง ๆ (วิชัย ตันศิริ, 2557, น.23) นักปรัชญาการเมืองชาวกรีกอย่างอริสโตเติล (Aristotle) ว่าด้วยพลเมืองและความเป็นพลเมืองนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) กล่าวในความหมายกว้าง ๆ พลเมืองคือสมาชิกของรัฐรัฐหนึ่ง ซึ่งรัฐนั้นจะมีระบอบการปกครองอย่างใดก็ได้ 2) พลเมืองจะต้องเป็นประชากรของสังคมประชาธิปไตยเท่านั้น 3) สังคมประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้พลเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการกิจการสาธารณะ 4) สังคมประชาธิปไตยมีสภาประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และ 5) ในสังคมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ประชาชนไม่ได้รับการยอมรับและไม่มีความหมายทางการเมือง (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2560, น.29 - 30) นับตั้งแต่ยุคกรีกเป็นต้นมา นักปรัชญาทางการเมืองได้ชี้ให้เห็นว่าระบบสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมมนุษย์ หากสังคมใดฝักใฝ่ในสงครามก็จะฝึกฝนอบรมประชาชนของตนไปในทิศทางนั้น หากสังคมใดมุ่งค้าขายหรือดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ ย่อมฝึกฝนอบรมประชาชนของตนเองไปในทางที่ต้องการ ดังนั้นการดำเนินการของรัฐและระบบการศึกษาของรัฐย่อมนำพาประชาชนไปในทิศทางที่ต้องการเช่นกัน นักปรัชญาการเมืองชาวกรีกอย่างเพลโต (Plato) มีความเห็นว่าการศึกษามีคุณค่าสำหรับสังคมเพราะการศึกษามีลักษณะพิเศษ คือ เป็นกระบวนการที่สามารถอบรมกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้เป็นที่พึงพอใจของสังคมที่ต้องการได้ กล่าวคือ หากผู้นำระบอบเผด็จการสามารถปลูกฝังให้ประชาชนมีความเชื่อและนิยมระบอบอำนาจนิยมได้ ในขณะที่ผู้นำในระบอบประชาธิปไตยสามารถใช้กระบวนการศึกษาเพื่อปลูกฝังให้ประชาชนนิยมและยึดถือวิถีประชาธิปไตยได้เช่นกัน ระบบการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อวิถีปฏิบัติของประชาชนเป็นอย่างมาก (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2558, น.35) พลเมืองในทัศนะของเพลโตจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องเรียนรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครองและเป็นผู้ถูกปกครองด้วย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นที่นิยมแพร่หลายในโลกยุคปัจจุบัน คำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) ได้ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในสมัยกรีกโบราณ มีจุดเริ่มต้นที่นครรัฐเอเธนส์ (Athens) เมื่อ 2,000 กว่าปีมาแล้ว แต่ประชาธิปไตยในสมัยกรีกก็มี

ลักษณะที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบันเป็นอย่างมาก ลักษณะของประชาธิปไตยที่เริ่มแรกในนครรัฐกรีก เช่น นครรัฐเอเธนส์ ที่ซึ่งพลเมืองที่เป็นผู้ใหญ่ทุกคนมาประชุมกันเพื่อหาข้อตัดสินของหมู่คณะ โดยมีการถกเถียงกันอย่างเปิดเผยและโดยที่แต่ละคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ประชาธิปไตยแบบดั้งเดิมนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) (พฤทธิสาณ ชุมพล, 2554, น.5) หลังจากที่ประชาธิปไตยแบบเอเธนส์ล่มสลายลง รัฐต่าง ๆ ในตะวันตกได้ขยายตัวและหันไปใช้ระบอบการปกครองต่าง ๆ กัน ประชาธิปไตยเป็นคำศัพท์ที่ใช้แพร่หลายในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ มีอาณาเขตและมีประชากรมากจึงใช้ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) การปกครองแบบนี้ค่อย ๆ เกิดขึ้นโดยใช้เวลาหลายศตวรรษโดยอาศัยแนวคิดหรืออุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalism) เป็นแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจจากระบอบกษัตริย์และระบอบอำนาจนิยมอื่น ๆ ดังนั้น ในสังคมตะวันตกประชาธิปไตยแบบตัวแทนจึงถูกเรียกขานว่าประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) ต่อมาเมื่อเกิดรัฐประชาธิปไตยขึ้นแล้ว จึงได้เกิดแนวความคิดเรื่องพลเมืองขึ้นมาด้วย โดยพลเมืองนั้นจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความรับผิดชอบต่อการเมืองด้วยนั่นเอง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2545, น.30) หลังจากนั้นแนวคิดความพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยก็เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้น ความเป็นพลเมืองได้ก่อตัวขึ้นในโลกตะวันตกในศตวรรษที่ 18 หมายถึง สิทธิที่จำเป็นสำหรับเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น สิทธิในการพูดและการชุมนุมโดยมีสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย ในเวลาต่อมากลุ่มที่ถูกกีดกันทางสังคมการเมืองก็ได้ต่อสู้เพื่อให้มีการขยายสิทธิเหล่านี้ ความเป็นพลเมืองทางการเมืองจึงเกิดขึ้นจากการต่อสู้ในศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 โดยเน้นสิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมือง กลายเป็นเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งเป็นอุดมคติของความเสมอภาคและเสรีภาพ ไม่ว่าในฐานะผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้สมัครหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ พลเมืองทุกคนมีเหตุผลและมีทางเลือกที่เท่าเทียมกันและสถานภาพทางกฎหมาย ดังนั้น ความเป็นพลเมืองในสมัยใหม่กำเนิดขึ้นมาจากการเป็นรัฐชาติ (Nation-State) ที่มีการจัดสรรสิทธิและหน้าที่บางประการให้กับบุคคลภายใต้อำนาจของตน สิทธิความเป็นพลเมืองสมัยใหม่ที่มาจากรัฐชาติโดยทั่วไป ได้แก่ 1) สิทธิพลเมือง เช่น สิทธิการพูดและการชุมนุมตามกฎหมาย 2) สิทธิทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการลงคะแนนเสียง 3) สิทธิทางสังคม เช่น สิทธิในสวัสดิการการประกันการว่างงานและการดูแลสุขภาพ (Engin F. Isin, 2000, p.3) กล่าวได้ว่าเป็นพลเมืองนั้น คือการเป็นสมาชิกของรัฐ การมีสิทธิทางการเมือง และการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายนั่นเอง

กล่าวได้ว่าคำว่า “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) มีความหมายสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ ส่วน คำว่า ประชาชน คือเป็นผู้เพียงรับทราบว่ารัฐทำอะไรให้บ้าง และตนก็มีหน้าที่เคารพกฎหมายและเสียภาษี หรือเป็นผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่นเท่านั้น ความเป็นพลเมืองที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในสังคมประชาธิปไตยคือพลเมืองที่มีความสนใจในกิจกรรมสาธารณะ เพราะระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องดำเนินไปในสังคม ดังนั้น การที่จะเปลี่ยนประชาชนคนธรรมดาให้กลายเป็นพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของประเทศจึงเป็นสิ่งที่สังคมประชาธิปไตยพึงปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ความเป็นพลเมืองยังมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการที่ 1 ความเป็นพลเมืองในฐานะหลักการมีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจทางการเมืองโดยเท่าเทียมกัน ประการที่ 2 ความเป็นพลเมืองเป็นสถานะทางกฎหมายของความเป็นบุคคลตามกฎหมายที่มีสิทธิตามกฎหมายกำหนด การดำเนินคดีทางกฎหมายในการฟ้องร้องในศาลและเรียกร้องการคุ้มครองจากรัฐ ประการที่ 3 ความเป็นพลเมืองเป็นรูปแบบของการเป็นสมาชิกเฉพาะตัวบุคคลด้านความสามัคคี และด้านคุณธรรม (Cohen, J. L., 1999, p.248)

หากพิจารณาบริบทการเมืองไทยนั้นจะพบว่า ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ส่งผลให้ประเทศไทยมีระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงปัจจุบัน ปรากฏสถานการณ์ของปัญหาการเมืองไทยที่เผชิญอยู่ ได้แก่ การรัฐประหาร (สำเร็จ 13 ครั้ง)

ตลอดจนความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางภายในประเทศแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายหลายกลุ่ม จากประเด็นของปัญหาการเมืองไทยที่ผ่านมาเมื่อมีการรัฐประหารก็จะมีเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญทุกครั้งและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้ว 20 ฉบับ ทำให้การเมืองไทยขาดเสถียรภาพขาดความต่อเนื่องสถาบันทางการเมืองอ่อนแอส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยกำลังมีปัญหาเมื่อพิจารณาจากรายงานการจัดอันดับ “ดัชนีประชาธิปไตย” (Democracy Index) ในปี 2020 โดย Economist Intelligence Unit (EIU) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยใน 167 ประเทศและดินแดนจากทุกทวีปทั่วโลก พบว่า ประเทศไทยมีดัชนีความเป็นประชาธิปไตยเป็นอันดับที่ 73 โดยมีคะแนน 5.29 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน และอยู่ในกลุ่มประเทศที่ประชาธิปไตยยังคงมีข้อบกพร่อง (Flawed Democracies) หรือจะเรียกว่าประชาธิปไตยไม่เต็มใบก็ได้ (Economist Intelligence Unit (EIU), 2020, P.10) เมื่อปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตยขาดความต่อเนื่อง เราจะอย่างไรจึงจะหาทางแก้ไขปัญหานี้ได้ เราคงต้องย้อนกลับไปถึงระบบการศึกษาของไทยที่เป็นเครื่องมือในกระบวนการอบรมกล่อมเกล่า พบว่า การเมืองกับการศึกษาหรือการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองยังไม่ได้การสนใจในการนำมาจัดการเรียนการสอนและหาแนวทางสร้างอุดมการณ์พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทยเป็นเรื่องลำบากอยู่ที่คนไทยไม่ค่อยรู้ถึงความแตกต่างของคำว่า ประชาชน ราชาธิปไตย และพลเมือง อีกทั้งการศึกษาที่มีอยู่ก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างและไม่ปิติยินดีกับการที่ประชาชนพ้นจากความเป็นไพร่มาเป็นพลเมืองจริง ๆ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2543, น.17) ตลอดจน คำนิยมในอดีตในสังคมไทยที่ยึดติดกับระบบอุปถัมภ์และระบบอำนาจนิยม สถานการณ์เช่นนี้ถือเป็นปัญหาอย่างยิ่งถ้าหากการศึกษาไม่สามารถพัฒนาให้ประชาชนเข้าถึงแก่นแท้ของประชาธิปไตยก็จะอุดมการณ์ทางการเมืองที่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่งหรือสุดโต่ง เพราะฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยจะมีความยั่งยืนได้จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับพัฒนามนุษย์ซึ่งเป็นหน้าที่ของระบบการศึกษาที่จะต้องกล่อมเกล่าวัดชนธรรมแบบประชาธิปไตยให้ได้ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2539, น.85-86) ดังนั้น ระบบการศึกษาจะเป็นแนวทางการสร้างพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

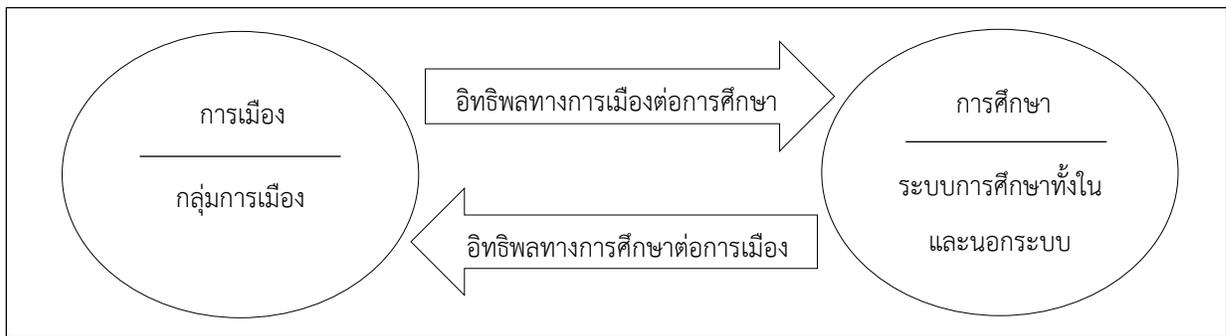
บทวิเคราะห์

สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของไทยในบริบทของสังคมไทยนั้น ได้แก่ 1) ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจที่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง คือความไม่เข้าใจว่าเป็นระบอบการปกครองโดยประชาชนหรือประชาชนปกครองตนเอง 2) ปัญหาความแตกแยกทางความคิดเห็นต่างทางการเมือง เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะสังคมแบบที่เน้นอำนาจนิยม 3) ปัญหาการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่มันในตัวบุคคลและระบบอุปถัมภ์ (อภิรักษ์ ทะสุนทร, 2567, น.149) นอกจากนี้ปัญหาสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของไทย ยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยด้านระบบการศึกษา และ 2) ปัจจัยด้านการเมือง ดังนี้

1. ปัจจัยด้านระบบการศึกษา ได้แก่ การที่ระบบการศึกษาละเลยความสำคัญต่อวิชาสังคม-โลก ความเป็นมาของสังคม (ประวัติศาสตร์) ปรัชญา ความคิด ความสำคัญของการเมือง ความเป็นพลเมือง และบทบาทของพลเมืองหรือหน้าที่พลเมือง (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2560, น.307) นอกจากนี้ปัญหาของระบบการศึกษามุ่งเน้น “สอนให้จำ” มากกว่า “สอนให้คิด” ในระบบการศึกษายังขาดการสอนวิธีคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจึงไม่รู้ว่าอย่างไรจึงเรียกว่าคิดสร้างสรรค์ และไม่รู้สาเหตุใดเราจึงต้องคิดสร้างสรรค์ด้วย ระบบการศึกษาบอกให้เราจะเป็นคนเก่งก็ต่อเมื่อเราทำคะแนนสอบได้ดีและส่วนใหญ่ข้อสอบที่เราจะทำได้ดีมักเป็นข้อสอบท่องจำ ยิ่งเราจำได้มากเท่าไร เรายิ่งได้คะแนนมากเท่านั้น การเรียนรู้ในระบบท่องจำโดยปราศจากการตั้งข้อสงสัยหรือการคิดเชิงวิพากษ์เป็นการปิดกั้นการคิดในมุมที่แตกต่างจากเดิม ส่งผลให้เด็กไม่มีนิสัยช่างคิดหรือคิดไม่เป็นสถานะที่เป็นอยู่นั้นว่า สันคลอนรากฐานของสังคมอย่างยิ่ง เพราะหากระบบการศึกษาไม่สอนให้คนคิดเป็น เมื่อเติบโตมาคนในระดับชั้นมัธยมจะอยู่ในภาวะอ่อนแอทางความคิด ไม่รู้ว่าจะทำอะไรเพราะไม่รู้จักวิธีคิดสร้างสรรค์ จึงนำไปสู่การลอกเลียนแบบความคิดของผู้อื่น

เพราะเป็นวิธีการที่ง่ายกว่าการคิดเอง ส่งผลให้สภาพสังคมอ่อนแอและไม่สามารถแข่งขันหรือสู้กับสังคมอื่นได้ในที่สุด (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น.46-47) ปัญหาของระบบการศึกษาไทยยังไม่สามารถสร้างพลเมืองของประเทศให้มีความสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมโลกได้ ดังนั้นจึงมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษา การเมือง และสังคม ดังปรากฏเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาเพื่อพัฒนาพลเมืองให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2559, น.13)

2. ปัจจัยด้านการเมือง กล่าวกันว่าการศึกษาหรือพัฒนาระบบการศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น การปฏิรูปการศึกษาขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการเมืองมากกว่าแนวทางและวิธีการ โดยมีเงื่อนไขของการเมืองบางประการที่เป็นปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาไทยไม่มีก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะหน่วยงานที่มีหน้าที่ด้านการศึกษา มีความยึดโยงกับฝ่ายการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่นการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งทำให้การดำเนินนโยบายการพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษาไปจนถึงอุดมศึกษาเกิดความไม่ต่อเนื่อง โดยนักการเมืองมองกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ถือว่าเป็นกระทรวงที่สร้างผลงานให้โดดเด่นหรือเรียกคะแนนนิยมได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) จึงถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง อาทิ เป็นรางวัลแก่ผู้สนับสนุนพรรค (โควตาพรรคการเมือง) ดังนั้นบุคคลผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจึงมิใช่เป็นบุคคลผู้มีความรู้ในด้านการศึกษาอย่างแท้จริง ดังนั้นความไม่สอดคล้องของเป้าหมายของการจัดการศึกษากับเป้าหมายทางการเมืองเป้าหมายของนักการเมืองหลายคน คือ ความต้องการคะแนนนิยมจึงมีนัยกับการเมืองจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่ดำเนินนโยบายที่ให้ผลในระยะยาว เนื่องจากเสียงที่จะทำให้ตนเองไม่เป็นที่นิยมทางการเมือง ซึ่งนัยหมายรวมถึงนโยบายการศึกษา บรรดานักการเมืองจึงเลือกดำเนินนโยบายที่เห็นผลในระยะสั้น เพื่อทำให้ตนเองได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกครั้ง อันเป็นอุปสรรคยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาไทย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเมืองกับการศึกษามีอิทธิพลต่อกันเป็นอย่างมาก (R. Murray Thomas, 1983, P.4) อธิบายถึงรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์การเมืองกับระบบการศึกษา ดังนี้

แผนภาพที่ 1 ปฏิสัมพันธ์การเมืองกับระบบการศึกษา (ดัดแปลงจาก R. Murray Thomas, 1983, P.4)

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากการศึกษาไทยถูกออกแบบและกำกับโดยระบบการเมือง อีกทั้งการวางรากฐานประชาธิปไตยขาดความต่อเนื่อง ตลอดจนความขัดแย้งด้านการเมืองและการเข้าแทรกแซงของกองทัพ (รัฐประหารสำเร็จ 13 ครั้ง) ที่เน้นอำนาจนิยมทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำชุดอุดมการณ์ที่เคลือบแฝงไปด้วยการโฆษณาชวนเชื่อจากรัฐและเป็นเครื่องมืออันแยบยลในการกล่อมเกลาชุดอุดมการณ์ที่รัฐพึงปรารถนาได้อย่างลึกซึ้งและซึมซาบโดยไม่รู้ตัว (ฉัตรนันทน์ เลี้ยวไพโรจน์, 2563, น.2558) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาและมุมมองด้านการศึกษาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างมาก

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพรู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา, 2542, น.3) ดังนั้น แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของไทย คือ กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อเตรียมความพร้อมของประชาชนให้ตระหนักรู้ ถึงบทบาทของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคมและพลเมืองของประเทศ ถือว่าเป็นการศึกษาเชิงการเมืองที่บ่มเพาะคุณค่า ความรู้ และทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการส่งเสริมคุณภาพของพลเมืองให้เป็นบุคคลที่ต้องสามารถแสดงบทบาทตามหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย ดังสำนวนไทยที่ว่า “รากฐานของดีคืออิฐ รากฐานของชีวิตคือการศึกษา” เพราะการศึกษาคือกุญแจที่ไขประตูสู่ความทันสมัย การปลูกฝังค่านิยมและความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องปลูกฝังและฝึกความเป็นประชาธิปไตยในชั้นเรียนตั้งแต่เด็ก ดังสำนวนไทยที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” โรงเรียนสามารถส่งเสริมประชาธิปไตย โดยการฝึกหัดให้นักเรียนทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความสามัคคี ความริเริ่ม ความมีเหตุผล ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบหน้าที่การงานในฐานะพลเมืองที่ดีเป็นการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากรากฐานรากแก้วได้มีลักษณะเป็นการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง เพราะได้สะท้อนถึงความใส่ใจ และมีสนใจมุ่งมั่นที่ต้องการให้นักเรียนในโรงเรียนกลายเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ (Active Citizen) และให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยการเคารพกติกาของสังคม อีกทั้งมุ่งส่งเสริมการใช้ประชาธิปไตยที่เป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจได้มีพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงถึงการเคารพการอยู่ร่วมกันตามระบอบประชาธิปไตย (ศราวดี วิสาพรม, วชิรวิทย์ อาริยะสิริโชติ และวนิดา เสาสิมมา, 2562, น.19)

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองควรเริ่มต้นตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา สถาบันทางการศึกษาควรเน้นการสอนและการฝึกปฏิบัติ เรื่อง ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยควรจะปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองใน การเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่ได้กำหนดบทบาทหน้าที่พลเมืองในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองและความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนเน้นกิจกรรมกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง เช่น การรู้จักรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมอภาคกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงปัญหาและสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม ผ่านการลงมือทำกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง ซึ่งสามารถจัดหลักสูตรที่มีเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยและระดับชั้นของนักเรียนได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559, น.17-18)

การศึกษามีอิทธิพลในเรื่องค่านิยมและบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยได้อย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาการสอน วิธีการสอน และสิ่งแวดล้อมของการศึกษานั้น โดยกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรสนับสนุนลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยการศึกษาที่มีคุณภาพ หมายถึง คุณลักษณะที่แท้จริงของนักเรียนที่เกิดจากการได้รับการศึกษา และมาตรฐานทางการศึกษา หมายถึง คุณลักษณะขั้นต่ำของนักเรียนที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นจากการได้รับการศึกษา ด้วยเหตุนี้เงื่อนไขที่จำเป็นของการศึกษาที่มีคุณภาพ

คือ การศึกษาที่ทำให้นักเรียนบรรลุคุณลักษณะขั้นต่ำ (มาตรฐาน) หรือคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี โดยมิจิจกรรมในห้องเรียนและสถานศึกษาควรจะต้องเป็นการจำลองสถานการณ์จริงในอนาคตของเยาวชนที่จะต้องมีชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยที่ทุกคนมีความเสมอภาค มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ฝึกให้เยาวชนไม่เสียดื้ออำนาจ ฝึกให้เยาวชนมีเหตุผลในการโต้แย้ง ฝึกให้เยาวชนคุ้นเคยกับความหลากหลายของความคิดเห็น (วิชย ตันศิริ, 2560, น.179) ในสังคมประชาธิปไตยมีความต้องการของพลเมืองที่มีกระตือรือร้นมีประสิทธิผลและมีความคิดแบบพลเมือง ในการศึกษาแนวนี้ทำให้พลเมืองทุกคนในสังคมประชาธิปไตยจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ของพลเมืองที่ดี

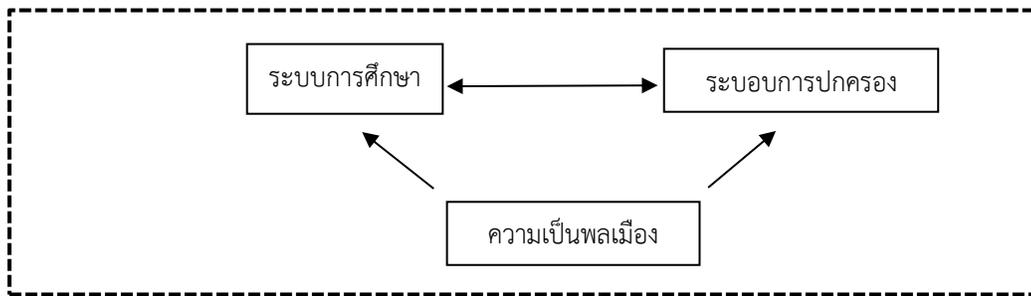
หากพิจารณาถึงหน้าที่ของระบบการศึกษาในสังคม จะพบว่า ระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ (Institutionalized Educational System) ในสังคมมีหน้าที่หลัก ๆ อยู่ 3 ประการ โดยหน้าที่หลักของระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการในสังคม ได้แก่

1. ทำหน้าที่ขัดเกลากายทางสังคม (Socialization Function) หน้าที่ด้านนี้ของระบบการศึกษาหรือเป้าหมายของระบบการศึกษา ในหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอน สิ่งที่ระบบการศึกษาพยายามปลูกฝังหรือ “ขัดเกลา” สมาชิกของสังคมนั้นก็คือ สิ่งที่สังคมนั้นเลือกแล้วว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เช่น การถ่ายทอดและปลูกฝังระบบคุณค่าบางประการ การฝึกอบรมให้มีความรู้ความชำนาญแต่ละด้าน เช่น ภาษา ด้านคำนวณ และด้านอื่น ๆ การกำหนดว่า คุณสมบัติหรือคุณลักษณะอะไรที่พึงประสงค์นั้นก็ถูกกำหนดโดยระบบความเชื่อ ระบบคุณธรรม (วัฒนธรรม) ระบบการผลิตภายในสังคมนั้น (เศรษฐกิจ) และระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในสังคม (การเมือง)

2. ทำหน้าที่จัดสรรสมาชิกของสังคมลงสู่ตำแหน่งหน้าที่ (Allocation Function) สังคมได้ยอมรับบทบาทของระบบการศึกษาในเรื่องนี้ โดยการยอมรับว่าผู้ที่ผ่านการศึกษามากเท่าไร โอกาสที่จะได้ครองตำแหน่งหรือหน้าที่การงานสูงตามไปด้วย สังคมมักจะวางเกณฑ์โดยใช้ระดับการศึกษาว่าเป็น “มาตรฐาน” เช่น ถ้าจะเป็นผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือถ้าจะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยจะต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทหรือระดับปริญญาเอก หรือ สมาชิกวุฒิสภา (สว.) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ต้องสำเร็จปริญญาตรีหรือเทียบเท่า เป็นต้น หน้าที่ของระบบการศึกษาประเภทนี้มีลักษณะคล้าย ๆ เป็นเครื่องมือกลั่นกรองคนเข้าสู่ระบบตำแหน่งหน้าที่

3. ทำหน้าที่สร้างความชอบธรรม (Legitimization Function) ระบบการศึกษาเป็นตัวกำหนดและให้ความชอบธรรมว่าบุคคลเหล่านั้นมีการศึกษาตามที่ระบบการศึกษากำหนด

กล่าวโดยสรุป ความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยเกิดมาจากระบบการศึกษาที่หล่อหลอมพัฒนาความเป็นพลเมืองให้มีเป้าหมายเพื่อสร้างด้วยกระบวนการกล่อมเกลาความเป็นประชาธิปไตยให้กับทุกคนในสังคม การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องให้ความสำคัญแก่ประชาชนในการแสดงออกการมีส่วนร่วมทางการเมืองและต้องให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการกระบวนการทางประชาธิปไตยและการรู้เท่าทันการเมือง เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาทักษะในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เข้าใจบทบาทสถานภาพและความสำคัญของสถาบันทางการเมืองและเป็นบุคคลที่ตื่นรู้ทางการเมืองโดยการศึกษาจะช่วยสร้างพลเมืองไปสู่ความเป็นพลเมืองในระบอบการปกครองประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองจะช่วยพัฒนาระบบการศึกษาและระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งยั่งยืนต่อไป ซึ่งสามารถอธิบายถึงรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบอบการปกครองกับระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ดังนี้

แผนภาพที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบอบการปกครองกับระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (อภิรักษ์ ทะสุนทร, 2567)

บทสรุป

จากประเด็นปัญหาการพัฒนาการทางเมืองไทยและการหาแนวทางการสร้างพลเมืองไทยในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างยั่งยืนนั้น พบว่า การศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นปัจจัยที่จะทำให้ “คน” เป็น “พลเมือง” ตั้งแต่ต้นทางโรงเรียนจึงเป็นตัวแปรการเคลื่อนไหวอันสำคัญยิ่งในการจรรโลง รักษาและพัฒนาาระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนจึงต้องทำให้เป็นที่ “รู้” เรื่องการเมือง และสาธารณกิจอย่างดีแล้วรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบเรื่องส่วนรวมและการเมือง และรู้คุณค่าหลักการประชาธิปไตย คือสร้างวุฒิภาวะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยผ่านระบบการศึกษา (ทิพย์พาพร ต้นติสุนทร, 2562) การจะสร้างฐานรากระบอบการปกครองประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ดั่งนั้นจำเป็นต้องพัฒนาระบบการศึกษา โดยการศึกษาจะสอนให้ประชาชนเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ จะเปลี่ยนประชาชนสู่ความเป็นพลเมืองและมีวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองในที่สุดซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น

ดังนั้น การศึกษาสามารถช่วยพัฒนาในด้านระบอบการปกครองและการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี นอกจากการส่งเสริมการศึกษาแก่พลเมืองในประเทศแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงและพัฒนาควบคู่กันไปด้วยกับระบอบการปกครองและระบบการศึกษาก็คือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเหมาะสมกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย ภาครัฐควรส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนตามระดับช่วงวัยของประชาชน เพราะการศึกษาจะทำให้พลเมืองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นพลังขับเคลื่อนต่อการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนสมควรได้รับการปลูกฝังและส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง จึงควรได้รับการศึกษาเรียนรู้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาจึงจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาจะทำให้เด็กและเยาวชนมีทัศนคติ มีความคิดความเข้าใจและมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของระบอบประชาธิปไตย จะทำให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองที่ดีมีความจงรักภักดีต่อสถาบันมีความรับผิดชอบต่อชาติของตน

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง สามารถดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันหรือยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ควรมีการกำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโดยการมีส่วนร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคม ดังนี้

1. ควรมีการปรับปรุงการประเมินผลและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านความเป็นพลเมืองในทุกระดับให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นการจัดการเรียนรู้โดยจัดการเรียนการสอนความเป็นพลเมืองในทุกระดับการศึกษา ด้วยวิธีการบูรณาการเรียนรู้สอดแทรกหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยในทุกรายวิชาหรือการเรียนรู้ข้ามศาสตร์วิชา ควรเน้นระบบการศึกษาที่สอนให้มีวิธีคิดแบบสร้างสรรค์ที่มีการเน้นกิจกรรม (Active Learning) กล่าวคือกล้าแสดงออกบนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตยมากกว่าสอนแบบเน้นความท่องจำด้วยกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการ

ในทุกระดับการศึกษาสอดคล้องกับผู้เรียนตามช่วงวัย เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและให้อยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือปัญหาของสังคมชุมชนได้อย่างเป็นระบบ ดังตัวอย่างวิชาที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ เช่น รายวิชาวิศวกรสังคม (Social Engineer) ที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาตนเองและชุมชนท้องถิ่นโดยบทบาทและทักษะของวิศวกรสังคม การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชและภูมิปัญญาท้องถิ่น การบูรณาการองค์ความรู้และสหวิทยาการ ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม การประสานความร่วมมือของบุคคลในองค์กรในการออกแบบและสร้างนวัตกรรมโดยใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นฐาน โดยมีเครื่องมือต่าง ๆ ให้ฝึกปฏิบัติ ได้แก่ ฟ้าประทาน เรื่องนาฬิกาชีวิต เรื่องใหม่ไลน์พัฒนาการ เรื่องใหม่ไลน์กระบวนการ และเรื่อง M.I.C. โมเดล เป็นต้น หรือ รายวิชาพลเมืองที่เข้มแข็ง (Potency Citizenship) ที่เน้นในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักสิทธิมนุษยชน การสร้างและปฏิบัติตาม กฎ กติกาของสังคม ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง หน้าที่ของตนเองในฐานะของพลเมืองไทย ความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การป้องกันและปราบปรามการทุจริต กิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยจิตอาสาและจิตสาธารณะ การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและประชาคมโลกอย่างสันติ

2. ควรปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้วัฒนธรรมพลเมืองในระบบประชาธิปไตยให้ครอบคลุมทั้งระบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และตลอดหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยจะต้องเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองให้เป็นบุคคลที่จะต้องสามารถแสดงบทบาทตามหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคมด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) เป็นพลเมืองที่ตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการไม่สร้างปัญหาให้สังคม เช่น สถานการณ์การระบาดของ COVID-19 จะต้องปฏิบัติตามมาตรการการป้องกันและควบคุมของภาครัฐอย่างเคร่งครัด หรือการเป็นอาสาสมัครมีจิตอาสาช่วยเหลือหน่วยงานต่าง ๆ หรือการบริจาคทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือสังคม การบริจาคอาหารหรือแบ่งปันสิ่งของจำเป็นในยามคับขัน 2) เป็นพลเมืองที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การไปใช้สิทธิทางการเมือง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การไปเลือกตั้ง การลงคะแนนประชามติ ตลอดจนการชุมนุมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบกติกา และ 3) เป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกด้านความยุติธรรมทางสังคม เช่น การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ในฐานะเป็นพลเมืองท้องถิ่น พลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก

ท้ายที่สุด แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวดที่ 16 การปฏิรูปประเทศ มาตรา 258 ก.ด้านการเมือง (1) ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองรวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ รู้จักยอมรับในความคิดเห็นทางการเมืองโดยสุจริตที่แตกต่างกัน และให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้งและออกเสียงประชามติโดยปราศจากการครอบงำไม่ว่าด้วยทางใด (บุญศรี ไพรัตน์, 2560, น.77) หากย้อนกลับไปพิจารณาว่าระบบการศึกษาไทยสามารถเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมอุดมการณ์ประชาธิปไตยจนมีวัฒนธรรมพลเมืองที่แท้จริงหรือยัง ในทางกลับกันหากระบบการศึกษายังถูกครอบงำโดยฝ่ายการเมืองและผู้มีอำนาจก็เป็นการยากที่สังคมไทยจะเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้ เพราะหลักการประชาธิปไตยจะขาดหลักการของพลเมืองไม่ได้ทั้งสองสิ่งเป็นสิ่งที่คู่กันที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไป

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *การคิดเชิงสร้างสรรค์*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: บริษัท ซัคเซสมิเดียจำกัด.

_____. (2550). *แนวโน้มการศึกษาไทยในครึ่งทศวรรษ*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2567, จาก <http://www.kriengsak.com/node/1040>

_____ (2550). *แนวโน้มการศึกษาไทยในครึ่งทศวรรษ*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2567, จาก <http://www.kriengsak.com/node/1040>

ณัฏฐพันธ์ เลี้ยวโพธิ์จรรย์. (2563). เปลื้องปก: การเมืองเรื่องของปกแบบเรียนหน้าที่พลเมืองทศวรรษ 2550. *วารสารการเมืองการ*

- ปกครอง, 10(3), 258-287.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2562). *วุฒิภาวะทางการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2567, จาก <http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1609693152.news>
- ธนศวรรี เจริญเมือง. (2560). *พลเมืองกับสังคมประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- บุญศรี ไพรัตน์. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. นนทบุรี: บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด.
- พฤทธิสถาน ชุมพล. (2554). *ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในอังกฤษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). *การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิกจำกัด.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. 19 สิงหาคม 2542.
- วิชัย ตันศิริ. (2557). *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรท จำกัด.
- _____. (2560). *การพัฒนาการเมืองที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรท จำกัด.
- ศราววุฒิ วิสาพรม, วชิรวัฒน์ อาริยะสิริโชติ และวนิดา เสาสีมา. (2562). การวิเคราะห์การสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก: กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 9(3), 1-23.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2558). *การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมอธรรม.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). *การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิก.
- อภิรักษ์ ทะสุนทร. (2567). ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 22(1), 139-158.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2543). *การเมืองของพลเมือง: สู่สหัสวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- _____. (2545). *1 ทศวรรษแห่งประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง.
- Cohen, J. L. (1999). Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the Demos. *International Sociology*, 14(3), 245-268.
- Economist Intelligence Unit (EIU). (2020). *Democracy Index*. Retrieved 2 May 2024, from <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>
- Engin F. Isin. (2000). *Introduction: democracy, citizenship and the city*. In Engin F. Isin. (Ed.), *Democracy, Citizenship and the Global City*. (1-24). London: Routledge.
- R. Murray Thomas. (1983). *Political and Education Cases from Eleven Nations*. England, Oxford: Pergamon Ltd.